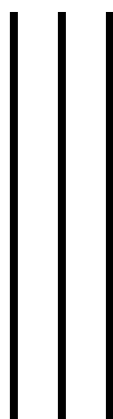

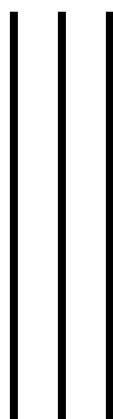
शोधनिर्देशक
भानु घिमिरे

हरि मञ्जुश्रीको निबन्धकारिता

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र
सङ्कायअन्तर्गत रत्नराज्यलक्ष्मी क्याम्पस,
नेपाली स्नातकोत्तर तह द्वितीय वर्षको
दसौं पत्रको प्रयोजनका लागि
प्रस्तुत

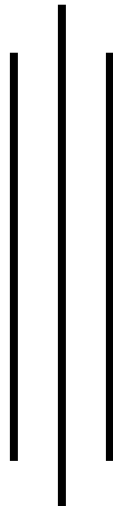
शोधपत्र

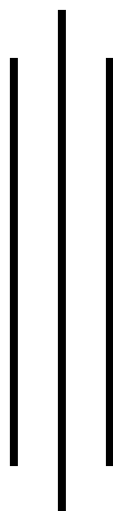
शोधार्थी
गोविन्दप्रसाद शर्मा
नेपाली शिक्षण समिति
रत्नराज्यलक्ष्मी क्याम्पस
प्रदर्शनीमार्ग, काठमाडौं
२०६५

हरि मञ्जुश्रीको निबन्धकारिता

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र
सङ्कायअन्तर्गत रत्नराज्यलक्ष्मी क्याम्पस,
नेपाली स्नातकोत्तर तह द्वितीय वर्षको
दसौं पत्रको प्रयोजनका लागि
प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी

गोविन्दप्रसाद शर्मा
नेपाली शिक्षण समिति
रत्नराज्यलक्ष्मी क्याम्पस
प्रदर्शनीमार्ग, काठमाडौं
२०६५

शोधनिर्देशकको सिफारिस

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्घायअन्तर्गत रत्नराज्यलक्ष्मी क्याम्पसमा स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षमा अध्ययनरत छात्र **गोविन्दप्रसाद शर्मा** ले दसौं पत्रको प्रयोजनका निम्ति **हरि मञ्जुश्रीको निबन्धकारिता** शीर्षकको शोधकार्य मेरो निर्देशनमा गर्नुभएको हो । शोधकर्ताले परिश्रमपूर्वक तयार पार्नुभएको यस शोधकार्यप्रति म सन्तुष्ट छु । अतः यसको आवश्यक मूल्याङ्कनका निम्ति रत्नराज्यलक्ष्मी क्याम्पस, नेपाली शिक्षण समितिसमक्ष सिफारिस गर्दछु ।

मिति : २०६५।८। .....

.....

भानु घिमिरे

रत्नराज्यलक्ष्मी क्याम्पस

नेपाली शिक्षण समिति

प्रदर्शनीमार्ग, काठमाडौं

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
रत्नराज्यलक्ष्मी क्याम्पस
प्रदर्शनीमार्ग, काठमाडौं

मिति २०६५।८।.....

विषय : स्वीकृतिपत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्कायअन्तर्गत रत्नराज्यलक्ष्मी क्याम्पस, नेपाली शिक्षण समितिका छात्र श्री गोविन्दप्रसाद शर्मा ले स्नातकोत्तर तह, दोस्रो वर्षको दसौं पत्रको प्रयोजनका लागि तयार पार्नुभएको हरि मञ्जुश्रीको निबन्धकारिता शीर्षकको यो शोधपत्र सोही तहका निम्ति उपयुक्त देखिएकाले स्वीकृत गरिएको छ ।

.....
भानु घिमिरे
शोधनिर्देशक

.....
रमेशकुमार भट्टराई
सहप्राध्यापक
बाह्य परीक्षक

.....
शङ्कर सुब्बा 'फागो'
सहप्राध्यापक
विभागीय प्रमुख

कृतज्ञताज्ञापन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्घायअन्तर्गत रत्नराज्यलक्ष्मी क्याम्पस नेपाली शिक्षण समितिको स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको प्रयोजन पूरा गर्न हरि मञ्जुश्रीको निबन्धकारिता शीर्षकको यो शोधपत्र मैले आदरणीय गुरु भानु घिमिरे को कुशल निर्देशनमा तयार पारेको हुँ । यस कार्यका लागि आवश्यक सामग्री उपलब्ध गराइदिनुका साथै उहाँले दिनुभएको सद्भावपूर्ण सल्लाह र सुझावप्रति म हार्दिक आभार प्रकट गर्दछु ।

प्रस्तुत शोधकार्यको स्वीकृतिका लागि अवसर मिलाइदिनुहुने विभागीय प्रमुख सहप्राध्यापक शङ्कर सुब्बा 'फागो' प्रति हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु । प्रस्तुत शोधकार्य गर्नका लागि स्वीकृति दिई प्रत्यक्ष-परोक्ष प्रेरणा र आवश्यक सहयोगसमेत गर्नुहुने आदरणीय गुरु सहप्राध्यापक हरिप्रसाद पराजुली प्रति हार्दिक कृतज्ञता प्रकट गर्दछु । मलाई यस शोधकार्यका लागि हौसला र प्रेरणा प्रदान गर्नुहुने गुरु सहप्राध्यापक रमेशकुमार भट्टराई लगायत नेपाली विभागका सबै गुरुहरूप्रति हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु ।

शोधसामग्री-सङ्कलनमा प्रत्यक्ष रूपले सहयोग गर्नुहुने शोधनायक हरि मञ्जुश्री र उहाँका परिवारहरूप्रति हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु । त्यसै गरी सहपाठी मित्रहरू पुरुषोत्तम रिजाल, भेषराज पोख्रेल, भवनाथ घिमिरे, युवराज पौडेल, लक्ष्मण पाण्डे, बेलप्रसाद शर्मा, कृष्णप्रसाद शर्मा र उपेन्द्र सुवेदीमा आभार व्यक्त गर्दछु । रत्नराज्यलक्ष्मी क्याम्पस पुस्तकालय र त्रिभुवन विश्वविद्यालय केन्द्रीय पुस्तकालयप्रति हार्दिक कृतज्ञता व्यक्त गर्दछु ।

मलाई जन्म दिएर पालनपोषण गर्न र शिक्षादीक्षा दिनमा सधैं तल्लीन रहनुहुने मेरा पितामाता श्री खिलप्रसाद तिमिल्सिना तथा स्व. पवनकुमारी तिमिल्सिनाप्रति म सधैं आभारी छु । त्यसै गरी सदैव स्नेहशील व्यवहारले हौसला प्रदान गर्नुहुने दाजुभाउजूहरूप्रति कृतज्ञता व्यक्त गर्दछु र भाइहरूलाई धन्यवाद दिनु कर्तव्य ठान्दछु । यस सन्दर्भमा मलाई मेरा हरेक कदममा प्रोत्साहन र हौसला प्रदान गर्ने मेरी पत्नी कृष्णा तिमिल्सिना, छोरा जगदीश तिमिल्सिना र छोरी जयन्ती तिमिल्सिनालाई धन्यवाद दिन्छु ।

प्रस्तुत शोधपत्र सावधानीपूर्वक शुद्धसँग टङ्कण र मुद्रण गरेर महत्त्वपूर्ण सहयोग गरिदिनुहुने कृष्ण सापकोटा र प्रदीप के.सी. लाई हार्दिक धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

प्रस्तुत शोधपत्रको उचित मूल्याङ्कनका लागि त्रिभुवन विश्वविद्यालय, रत्नराज्यलक्ष्मी क्याम्पस, नेपाली शिक्षण समितिसमक्ष पेस गर्दछु ।

समूह : रोल नं. : ६ / २०६२
त्रि.वि.वि.द.नं. : ५७५२२ / २०३४
परीक्षा क्रमाङ्क : १५१९ / २०६३

गोविन्दप्रसाद शर्मा
नेपाली शिक्षण समिति
रत्नराज्यलक्ष्मी क्याम्पस
प्रदर्शनीमार्ग, काठमाडौं

विषयसूची

	पृष्ठ
परिच्छेद एक : शोधपरिचय	
१.१ शोधशीर्षक	१
१.२ शोधको प्रयोजन	१
१.३ विषय-परिचय	१
१.४ शोधसमस्या	१
१.५ शोधकार्यका उद्देश्यहरू	२
१.६ पूर्वकार्यको समीक्षा	२
१.७ शोधकार्यको औचित्य र महत्त्व	३
१.८ शोधकार्यको क्षेत्र र सीमा	३
१.९ शोधको अध्ययनविधि	४
१.१० शोधपत्रको रूपरेखा	४
परिच्छेद दुई : निबन्धको सैद्धान्तिक परिचय	
२.१ पूर्वीय मान्यता	५
२.२ पाश्चात्य मान्यता	५
२.३ निबन्धको परिभाषा	७
२.४ निबन्धका तत्त्वहरू	९
२.५ निबन्धको अन्य विधासँग सम्बन्ध	१२
२.५.१ कथा र निबन्ध	१२
२.५.२ प्रबन्ध र निबन्ध	१२
२.५.३ चिठीपत्र र निबन्ध	१३
२.५.४ अन्तर्वार्ता र निबन्ध	१३
२.६ निबन्धको वर्गीकरण	१४
२.६.१ निजात्मक निबन्ध	१४
२.६.१.१ भावात्मक निबन्ध	१५
२.६.१.२ वैयक्तिक निबन्ध	१५
२.६.१.३ विचारात्मक निबन्ध	१५
२.६.२ परात्मक निबन्ध	१५
२.६.२.१ वर्णनात्मक निबन्ध	१६
२.६.२.२ विवरणात्मक निबन्ध	१६

परिच्छेद तीन : नेपाली निबन्ध-परम्परामा हरि मञ्जुश्री

३.१	नेपाली निबन्धको विकास	१७
३.१.१	प्राथमिक काल (सुरुदेखि वि.सं. १९५७ सम्म), पृष्ठभूमिकाल	१७
३.१.२	माध्यमिक काल (१९५८ देखि १९९१ सम्म), प्रारूपनिर्माणकाल	१८
३.१.३	आधुनिक काल (१९९२ देखि हालसम्म), विकासकाल	१९
३.१.३.१	पहिलो चरण	२०
३.१.३.२	दोस्रो चरण	२१
३.१.३.३	तेस्रो चरण	२२
३.२	निबन्धकारका रूपमा हरि मञ्जुश्रीको आगमन	२३
३.२.१	जन्म तथा पारिवारिक अवस्था	२४
३.२.२	बाल्यावस्था र शिक्षादीक्षा	२४
३.२.३	साहित्यलेखन	२५
३.२.४	सम्मान-पुरस्कार	२८
३.२.५	विदेश-भ्रमण / तालिम-प्रशिक्षण / अन्य अनुभव	२९
३.३	हरि मञ्जुश्रीको निबन्धलेखनको यात्रा	२९
	क) पहिलो चरण वा पूर्वार्द्ध	३०
	ख) दोस्रो चरण वा उत्तरार्द्ध	३१

परिच्छेद चार : हरि मञ्जुश्रीका निबन्धहरूको अध्ययन

४.१	हरि मञ्जुश्रीका निबन्धको वर्गीकरण	३४
४.१.१	कथ्यका आधारमा हरि मञ्जुश्रीका निबन्धको अध्ययन	३५
४.१.१.१	साहित्यिक चिन्तनसम्बन्धी निबन्ध	३५
४.१.१.२	समीक्षासम्बन्धी निबन्ध	४०
४.१.१.३	साहित्यिक व्यक्तित्वसम्बन्धी निबन्ध	५४
४.२.१	जीवनजगतसम्बन्धी निबन्ध	७४
४.३.१	धर्मसंस्कृति, परम्परा एवं जात्रापर्वसम्बन्धी निबन्ध	७५
४.४.१	पत्रकारितासम्बन्धी निबन्ध	८१
४.५.१	दर्शनसम्बन्धी निबन्ध	८४
४.६.१	टीकाटिप्पणीसम्बन्धी निबन्ध	८७
४.७.१	गीतसङ्गीतसम्बन्धी निबन्ध	८९

परिच्छेद पाँच : निजात्मक प्रस्तुतिका आधारमा हरि मञ्जुश्रीका निबन्धहरूको अध्ययन		
५.१	निजात्मक प्रस्तुतिका आधारमा हरि मञ्जुश्रीका निबन्धको अध्ययन	९०
५.२	विचार र भावनाको सन्तुलनका दृष्टिमा हरि मञ्जुश्रीका निबन्धको अध्ययन	९७
५.३	रचनाविधानका आधारमा हरि मञ्जुश्रीका निबन्धको अध्ययन	१०५
५.३.१	प्रस्तुति	१०५
५.३.२	शीर्षक	१०६
५.३.३	आख्यानतत्त्व	१०७
५.३.४	भाषाशैली	१०८
परिच्छेद छ : मूल्याङ्कन र निष्कर्ष		
सन्दर्भग्रन्थसूची		११३
परिशिष्ट		